

РОЛЬ МЕДСЕСТЕР У НАДАННІ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ ПОХИЛОГО І СТАРЕЧОГО ВІКУ

С. І. Богайчук, С. С. Рябоконт, О. Б. Мігенько

*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*

Вступ. Через зростання частки пацієнтів похилого і старечого віку в сучасному суспільстві необхідним є глибоке розуміння особливостей їх медичного обслуговування. Врахування фізіологічних і психосоціальних аспектів цієї категорії пацієнтів стає критично важливим для забезпечення якісної та ефективної медичної допомоги. В Україні гостро стоїть питання щодо адаптації медичної системи до потреб геріатричних пацієнтів. Організаційні та соціальні аспекти вимагають покращення, зокрема шляхом створення спеціалізованих програм і підвищення кваліфікації медичного персоналу.

Мета роботи – провести систематичний аналіз і визначення основних аспектів роботи медсестер із цільовою групою пацієнтів з урахуванням викликів, що виникають у контексті надання якісної та ефективної медичної допомоги людям похилого і старечого віку.

Основна частина. Розгляд особливостей роботи медсестер з пацієнтами похилого і старечого віку базується на мультидисциплінарному підході, враховуючи не лише медичні, але і психологічні, соціальні та етичні аспекти. Застосування якісних методів дозволяє глибше зрозуміти контекст взаємодії медсестер з пацієнтами, виявити психосоціальні фактори та аспекти догляду, важливі для людей старших вікових груп. Розуміння психосоматичних аспектів у геріатричних пацієнтів є ключовим для успішної профілактики та лікування. Медсестри, які приділяють увагу не лише фізичному стану, але і психічному благополуччю, впливають на загальний результат лікування. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожного пацієнта і вчасно виявляти фактори ризику для психосоматичних захворювань. Здатність сприяти психоемоційному здоров'ю стає важливою складовою медсестринського догляду в геріатрії.

Висновки. Враховуючи розвиток геронтології та зростання чисельності населення похилого і старечого віку, підготовка медсестер до роботи із цільовою групою стає актуальним завданням для системи охорони здоров'я. Робота медсестер з пацієнтами похилого і старечого віку вимагає комплексного підходу та спеціалізованих навичок. Для надання оптимальної допомоги пацієнтам похилого і старечого віку важливо розвивати навички емпатії, терпіння та індивідуалізованого підходу. Розуміння і вирішення психологічних аспектів старіння, таких, як тривога та психічне благополуччя, є ключовими елементами професійної компетентності медсестер.

Ключові слова: геронтологічний догляд; медсестри; пацієнти похилого і старечого віку; геронтологічна підготовка медсестер.

THE ROLE OF THE NURSE IN PROVIDING MEDICAL CARE TO ELDERLY AND SENILE PATIENTS

S. I. Bohaichuk, S. S. Riabokon, O. B. Migenko

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

Introduction. The increase in the proportion of elderly and senile patients in modern society creates the need for a deep understanding of the specifics of their medical care. Taking into account the physiological and psychosocial aspects of this category of patients becomes critical for ensuring quality and effective medical care. In Ukraine, the task of adapting the medical system to the needs of geriatric patients is urgent. Organizational and social aspects require improvement, in particular through the creation of specialized programs and advanced training of medical staff.

The aim of the study – to carry out a systematic analysis and determination of the main aspects of the work of nurses with the target group of patients, taking into account the challenges that arise in the context of providing high-quality and effective medical care to the elderly and senile.

The main part. Consideration of the specifics of a nurse's work with elderly and senile patients is based on a multidisciplinary approach, taking into account not only medical, but also psychological, social and ethical aspects. The application of qualitative methods allows for a deeper understanding of the context of the nurse's interaction with patients, to identify psychosocial factors and aspects of care that are important for people of older age groups. Understanding psychosomatic aspects in geriatric patients is key to successful prevention and treatment. A nurse, who pays attention not only to physical condition, but also to mental well-being, affects the overall result of treatment. It is important to take into account the individual characteristics of each patient and identify risk factors for psychosomatic diseases in time. The ability to promote psycho-emotional health becomes an important component of nursing care in geriatrics.

Conclusions. Considering the development of gerontology and the growth of the elderly population, the training of nurses to work with the target group becomes an urgent task for the healthcare system. The work of a nurse with elderly patients requires a comprehensive approach and specialized skills. For optimal care of elderly patients, it is important to develop the skills of empathy, patience and an individualized approach. Understanding and addressing the psychological aspects of aging, such as anxiety and mental well-being, are key elements of nurses' professional competence.

Key words: gerontological care; nurses; elderly and senile patients; gerontological training of nurses.

Вступ. У загальній віковій структурі населення відзначається стрімке збільшення частки осіб, які входять у старші вікові групи. Згідно з даними ВООЗ, особи похилого (60–74 роки) і старечого віку (75–89 років) наразі становлять найбільш динамічну категорію населення у всьому світі. Триває прискорений процес старіння населення у світі, прогнозується, що до 2025 р. кількість осіб віком від 60 років перевищить 1 мільярд (за даними UNFPA). За оцінками експертів ООН, до 2050 р. питома вага осіб похилого віку становитиме третину від загального числа населення планети [1].

У сучасному медичному оточенні, де продовження тривалості життя стає все більш суттєвим викликом, взаємодія з пацієнтами похилого і старечого віку визначає нові аспекти професійної діяльності медсестер. Особливості цієї взаємодії не тільки зумовлені фізіологічними аспектами старіння, але й вимагають від медсестер особливих навичок та підходів.

Мета роботи – провести систематичний аналіз і визначення основних аспектів роботи медсестер із цільовою групою пацієнтів з урахуванням викликів, що виникають у контексті надання якісної та ефективної медичної допомоги людям похилого і старечого віку.

Основна частина. Потреби населення похилого і старечого віку будуть продовжувати впливати на систему охорони здоров'я. Зі зростанням кількості осіб похилого і старечого віку медичні послуги повинні бути адаптовані для задоволення їх потреб. Люди похилого і старечого віку, які часто звертаються за медичною допомогою, стають додатково вразливими через зміну своїх потреб.

Старіння викликає ускладнення, такі, як залежність, втрата самовпевненості та зниження фізичних і розумових можливостей. Хронічні захворювання та інвалідність тісно пов'язані з людьми похилого і старечого віку, що зумовлює їх часті візити до медичних закладів. Медсестри, які надають допомогу в лікарнях, відіграють ключову роль у догляді за населенням похилого і старечого віку. Важливо враховувати індивідуальні переконання і цінності, оскільки вони впливають на ставлення до людей похилого і старечого віку.

На ставлення до людей похилого і старечого віку впливають такі фактори, як вік, стать, рівень освіти, спільний час проведення з ними, сфера діяльності та професійні взаємовідносини. Сприйняття медсестер та інших медичних працівників має важливий вплив на надану допомогу і вибір переваг. Люди похилого і старечого віку високо цінують повагу, яка проявляється уважністю, точністю відповідей, підтримкою в основних щоденних діях, негайною реакцією на їх біль, та допомогу в ефективному управлінні часом [2].

Зазвичай пацієнти похилого і старечого віку очікують отримати підтримку та заохочення, належний харчовий раціон та відповідні знання щодо їх стану, а також регулярного визначення його базових показників. Крім того, медсестри повинні бути обізнані стосовно змін, які відбуваються у фізичному, психічному, соціальному та екологічному здоров'ї людей похилого і старечого віку. Ці знання допоможуть медсестрам краще порозумітися з пацієнтами похилого і старечого віку.

Водночас невиконання цих очікувань може негативно вплинути на харчування, особисту гігієну,

соціальне життя та мобільність осіб похилого і старечого віку. Медсестри повинні бути емоційно готовими до забезпечення ефективного догляду за такими пацієнтами. Без цього може відбутися негативний вплив на якість надання медичної допомоги, як вказано у дослідженні E. Ericson-Lidman. Медсестри часто негативно ставляться до осіб похилого і старечого віку, й такі чинники, як стать, вік та рівень освіти медсестер, можуть визначати їх установки щодо них [3]. Жіноча стать і поважний вік безпосередньо впливають на це ставлення. Рівень освіти також відіграє важливу роль у сприйнятті медсестрами пацієнтів похилого і старечого віку, в такому контексті навчання в закладах освіти пов'язане з покращенням догляду за ними. Важливо зазначити, що особисте рішення працювати в геріатричному відділенні та наявність відповідних знань позитивно впливають на ставлення медсестер.

Студенти медичних спеціальностей позитивно ставляться до здійснення догляду, але мають обмежені знання щодо питань, пов'язаних з людьми старшого віку. Адаже пацієнти похилого і старечого віку частіше виражають бажання отримати більше інформації про свій стан, тоді як зазвичай медсестри акцентують увагу лише на полегшенні симптомів, мало звертаючи увагу на суттєві аспекти їх здоров'я. Такий неправильний акцент формує уявлення про старість як інвалідність, що може негативно вплинути на ставлення до геріатричних пацієнтів.

Кожна людина старіє по-своєму, тому фізичне, психосоціальне та когнітивне здоров'я людей похилого і старечого віку дуже різняться. З огляду на це, забезпечення індивідуального медсестринського догляду, враховуючи потреби кожної особи, може бути викликом. Незважаючи на те, що існують загальні фізіологічні зміни при старінні, багато людей ігнорують симптоми, вважаючи їх природними для процесу старіння. Наприклад, деякі люди похилого і старечого віку можуть помилково вважати, що біль при артриті є нормою для старіння, та уникають звертання за медичною допомогою, що може призвести до зниження фізичної активності й збільшення ризику розвитку хронічних захворювань. Здійснення індивідуального медсестринського догляду може сприяти ефективній профілактиці та самоконтролю, що підтримує і покращує якість життя населення похилого і старечого віку.

У всьому світі існують різні стереотипи та негативні уявлення про старіння дорослих. Ці погляди мо-

жуть виникати внаслідок загального неправильного розуміння процесу старіння та через недостатню інформацію про людей похилого і старечого віку. В результаті багато осіб відчуває тривогу стосовно старіння, що може призвести до формування негативних стереотипів, відомих як ейджизм.

Ейджизм серед медсестер та інших медичних працівників становить загрозу для осіб похилого і старечого віку. Дослідження свідчать про те, що ейджизм у сфері охорони здоров'я має негативний вплив на загальний стан здоров'я, благополуччя та якість медичної допомоги, яку надають людям похилого і старечого віку. Це явище призводить до підвищених ризиків смертності, погіршення функціонального здоров'я та уповільнення процесу відновлення після перенесення хвороби. Негативне сприйняття старіння також може сприяти погіршенню психічного здоров'я та розвитку депресії.

Люди похилого і старечого віку повинні постійно адаптуватися до змін у стані здоров'я, фізичній силі, а також змін у способі життя, таких, як вихід на пенсію, втрата близьких людей, у ролях та відносинах з родиною і друзями. Їм може бути важко прийняти зміни, пов'язані зі старінням. Медсестри можуть сприяти підтримці людей похилого і старечого віку в збереженні позитивного самооцінювання та світогляду, використовуючи теорію розвитку Еріксона. Згідно із цією теорією, останню стадію психосоціального розвитку описано як «цілісність проти відчаю». У цей період люди загалом оцінюють свої досягнення та свою особистість. Якщо вони прожили успішне життя, то зазвичай відчувають задоволеність і розвивають відчуття цілісності. З іншого боку, ті, хто не досяг своїх життєвих цілей, часто відчувають незадоволеність, що може призвести до депресії [4]. Медсестри можуть допомогти людям похилого і старечого віку розвивати відчуття цілісності, заохочуючи їх згадувати позитивні життєві події та стосунки, а також формувати позитивне спрямування на наступні етапи життя.

Загалом варто зазначити, що геронтологічне медсестринство, також відоме як геріатричне медсестринство, спеціалізується на допомозі особам похилого і старечого віку. Основна роль геронтологічних медсестер полягає в тісній співпраці з пацієнтами, членами їх родин та місцевою громадою з метою забезпечення найвищого рівня якості життя людей похилого і старечого віку. Ця сфера вимагає конкретних професійних і особистих якостей, оскільки

ки потреби пацієнтів значно відрізняються залежно від їх віку.

До основоположних характеристик медсестер, які доглядають за пацієнтами похилого і старечого віку, належать терпіння, співчуття, велика увага до деталей, ініціативність та послідовність.

Медсестри, які обрали геронтологію, повинні мати велике терпіння, особливо при роботі з пацієнтами похилого і старечого віку, які можуть повільно говорити та плутатися, висловлюючи свої думки. Уважне слухання і терпіння також важливі при взаємодії з членами їх родин, які можуть відчувати труднощі, думаючи про постійний догляд за своїми близькими.

Логічно, що пацієнти похилого і старечого віку наближаються до кінця життя, коли потребуватимуть медсестринської допомоги. Хоча вони можуть бути ще не в хоспісі, медичні труднощі часто нагромаджуються впродовж останніх років життя. Важливо, щоб геронтологічна медсестра проявляла співчуття і терплячість. Пацієнти, які перебувають під опікою, можуть мати проблеми зі здатністю утримувати сечу або самостійно приймати ванну, але це не вказує на втрату особистої гідності чи бажання самостійності. Прояв співчуття залишається найкращим способом допомогти їм, навіть якщо вони щодня висловлюють свої забаганки.

Також важливою характеристикою геронтологічного медсестринського догляду є запобіжний підхід. Оскільки у пацієнтів похилого і старечого віку значно вищий ризик розвитку серйозних захворювань, таких, як рак, хвороба Альцгеймера й остеопороз, важливо детально ознайомлюватися з їх медичною історією та переліком скарг. Це дозволить попередити проблеми або ефективно їх розв'язати. Слід оперативно і ретельно оцінювати історії хвороб та розробляти індивідуальні профілактичні програми, враховуючи потреби людей похилого і старечого віку.

Медсестрам складно працювати з людьми, в яких розвивається деменція, але це дає їм можливість проявити ініціативність. Дійсно, для багатьох пацієнтів похилого і старечого віку важливо використовувати креативний підхід, оскільки плани їх лікування, імовірно, включають різноманітні змінні. Наприклад, деякі пацієнти з деменцією можуть позитивно реагувати на арт-терапію, дозволяючи медсестрі спільно розфарбовувати чи малювати з ними. Здатність творчо враховувати фізичні та емоційні потреби

кожної особи для розробки успішного лікувального плану є ключем до того, щоб стати відмінною геронтологічною медсестрою [5].

Окрім цього, пацієнти похилого і старечого віку легко можуть заплутатися, тому важливо взаємодіяти з ними чітко. Небезпечно надавати суперечливу інформацію, якщо це не є абсолютно необхідним. Строге дотримання послідовності допоможе таким пацієнтам відчувати більший комфорт і безпеку, полегшить їх боротьбу з медичними проблемами. Навіть при швидкому погіршенні стану здоров'я постійний позитивний настрій може підтримати їх емоційний стан.

Геронтологія стрімко розвивається, оскільки середня тривалість життя людей продовжує зростати. При виборі професії геронтологічної медсестри вона стає невід'ємною опорою для людей похилого і старечого віку й основним джерелом комфорту для членів їх родин. Це дуже важлива роль, і ті, хто володіє співчуттям, терпінням, послідовністю, креативністю та уважністю до деталей, здатні успішно реалізувати себе в геронтології.

Люди похилого і старечого віку, особливо ті, стан здоров'я яких змінюється через хронічні розлади, розуміють, що зміни їх фізичного стану і мобільності можуть підірвати автономію та незалежність, якими вони володіли протягом життя. Багато осіб похилого і старечого віку прагнуть залишитися незалежними, уникаючи залежності в щоденному догляді. Вони активно здійснюють самоконтроль у відповідь на зміни стану свого здоров'я та фізичної сили – від простих щоденних завдань, таких, як приймання ліків, до складніших, наприклад, переїзду на нове місце проживання, що відповідає змінам їх фізичного і психічного здоров'я. Дослідження виявили, що при змінах фізичного здоров'я або когнітивних здібностей люди похилого і старечого віку часто використовують свій досвід та навички, набуті протягом дорослого віку, для самостійного вирішення нових викликів. Вони розглядають свою стійкість, яку застосовували для подолання труднощів у ранньому віці, й використовують ці навички та знання для управління змінами у своєму здоров'ї. Проте не всі люди похилого і старечого віку мають достатні особисті та зовнішні ресурси для успішного самоконтролю здоров'я. Медсестри можуть допомагати, індивідуалізуючи стратегії самоконтролю, які підкреслюють наявні навички та знання кожної особи.

Вихід на пенсію і втрата можливості щоденно спілкуватися з колегами, а також втрата близьких членів родини та друзів можуть призвести до соціальної ізоляції серед старіючого населення. Соціальна підтримка суттєво впливає на здоров'я та якість життя людини, її необхідно враховувати при оцінці. Медсестрам корисно знати ресурси чи організації, що сприяють соціалізації та надають направлення пацієнтам, які потребують додаткової підтримки [4].

Люди похилого і старечого віку піддаються підвищеному ризику розвитку хронічних проблем зі здоров'ям, таких, як діабет, остеопороз та хвороба Альцгеймера. Крім того, кожен третій дорослий похилого і старечого віку падає, при цьому падіння є основною причиною травмувань осіб даної вікової групи. Люди похилого і старечого віку частіше звертаються за допомогою до медичних установ через інфекційні захворювання, наприклад пневмонію, що стає головною причиною смерті в цій віковій групі. Медсестри можуть надавати профілактичну допомогу пацієнтам похилого і старечого віку, включаючи вакцинації проти грипу та пневмонії, щоб сприяти покращенню стану їх здоров'я. Іншими цілями при наданні допомоги людям похилого і старечого віку є: раннє виявлення деменції з відповідним втручанням; зниження кількості госпіталізацій через інфекції сечовивідних шляхів, падіння та пневмонію; зменшення частоти проблем, пов'язаних з безпекою ліків; підвищення рівня фізичної активності; поліпшення стану порожнини рота; зниження кількості ускладнень остеопорозу; зменшення втрат зору внаслідок дегенерації жовтої плями.

Окрім цього, захворювання серця, рак, хронічні захворювання легень та інсульт є провідними причинами смерті серед людей похилого і старечого віку. Медсестри можуть навчати пацієнтів, фокусуючись на правильному харчуванні, фізичній активності, відмові від куріння та обмеженні вживання алкоголю, з метою покращення стану здоров'я [6].

Важливо зазначити, що медсестри можуть активно працювати на користь удосконалення системи охорони здоров'я для людей похилого і старечого віку, заохочуючи їх брати участь у процесі прийняття рішень стосовно свого догляду та підвищуючи якість їх життя. Основні напрями зміцнення здоров'я пацієнтів похилого і старечого віку включають особливості харчування, фізичної активності, безпечно-го приймання ліків і психосоціального благополуччя.

Проблема дослідження полягала в необхідності вивчення особливостей, які виникають у роботі медсестер з пацієнтами похилого і старечого віку, що включало аспекти як фізичного, так і психосоціального характеру, такі, як адаптація до змін фізичного стану, врахування потреб у постійному догляді, управління емоційними викликами, пов'язаними зі старінням. Додатковими аспектами були ефективна комунікація та співпраця з членами родин, а також розробка індивідуалізованих стратегій догляду з метою забезпечення найвищого рівня життя для пацієнтів похилого і старечого віку. В результаті аналізу літературних джерел з'ясовано, що медсестри, які працюють з пацієнтами похилого і старечого віку, стикаються з рядом викликів, пов'язаних із фізіологічними та соціальними аспектами старіння. Основні аспекти включають у себе потребу в спеціалізованому навчанні щодо роботи з пацієнтами із захворюваннями, характерними для цієї вікової групи, а також важливість розвитку емпатії і терпіння.

Отримані результати підкреслюють необхідність подальшого розвитку програм навчання для медсестер, спрямованих на вдосконалення їх навичок у роботі з пацієнтами похилого і старечого віку. Емпатія та індивідуалізований підхід є критичними компонентами успішної взаємодії з цією категорією осіб.

Окрім того, важливим є вдосконалення психосоціальних навичок медсестер, зокрема у виявленні та вирішенні психологічних аспектів, пов'язаних із старінням. Це може включати в себе роботу зі страхами і тривогами пацієнтів, а також сприяння психічному благополуччю.

Отримані дані допомагають зрозуміти важливість підготовки медсестер до оптимального надання медичної допомоги пацієнтам похилого і старечого віку та визначають напрями для подальших досліджень у цій галузі.

Висновки. Робота медсестер з пацієнтами похилого і старечого віку вимагає комплексного підходу та спеціалізованих навичок. Літературний огляд та узагальнення показали, що виклики, з якими стикаються медсестри в цьому контексті, зумовлені не лише фізіологічними особливостями старіння, але й психосоціальними аспектами.

Для надання оптимальної допомоги пацієнтам похилого і старечого віку важливо розвивати навички емпатії, терпіння та індивідуалізованого підходу. Додатково розуміння та вирішення психологічних аспектів старіння, таких, як тривога і психічне бла-

гополуччя, є ключовими елементами професійної компетентності медсестер.

Враховуючи розвиток геронтології і зростання чисельності населення похилого і старечого віку, підготовка медсестер до роботи із цільовою групою стає актуальним завданням для системи охоро-

ни здоров'я. Подальші дослідження та практичні ініціативи необхідно спрямувати на розробку і впровадження навчальних програм, які підвищують компетентність медсестер у геронтологічному догляді та сприяють покращенню якості життя пацієнтів похилого і старечого віку.

REFERENCES

1. Mezhenska, O. (2020). Osoblyvosti roboty medychnoi sestry z patsientamy pokhlyoho viku [Peculiarities of a nurse's work with elderly patients]. *Zhurnal holovnoi medychnoi sestry – Journal of the head nurse*, 9, Retrieved from: <https://e.med-sestra.com/zhurnal-golovnoi-medichnoi-sestri-2020-9/osoblivosti-roboti-medichnoi-sestri-z-pacientami-pokhilogo> [in Ukrainian].
2. Ivanchuk, O.V., & Bob, A.O. (2017). Osoblyvosti komunikatyvnoi vzaiemodii medychnoi sestry ta heriatrychnykh khvorykh [Peculiarities of communicative interaction between nurses and geriatric patients]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 3, 33-36 [in Ukrainian].
3. Ericson-Lidman, E., & Strandberg, G. (2013). Dealing with troubled conscience in municipal care of older people. *Nursing Ethics*, 20(3),300-311.
4. Ernstmeyer, K. & Christman, E. (2021). *Nursing Fundamentals*. Eau Claire (WI): Chippewa Valley Technical College. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK591810/>.
5. Medynska, A., & Konovalenko, S. (2017). Profesiinist medychnoi sestry u spilkuванні z patsientamy [Professionalism of a nurse in communicating with patients]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 3, 7-13 [in Ukrainian].
6. Burnes, D., Sheppard, C., Henderson, C. R., Wassel, M., Cope, R., Barber, C., & Pillemer, K. (2019). Interventions to reduce ageism against older adults: A systematic review and meta-analysis. *American Journal of Public Health*, 109(8), e1-e9.

Отримано 09.02.2024